

ЮРИЙ КНИТ.

ПОДРУЖЕ.

ДРАМА В ДВУХ ДѢЯХ.

ДѢЯ 1-й акт.

У ЛЬВЕНА. 1884.

В книжном магазине Тихонова и Кошечкина,
на площади С. Спасской.

г. 1816

ЮРИЙ КМІТ.

ПОДРУЖЄ.

ДРАМА В ДВОХ ДІЯХ.

ДЛЯ ТЕАТРА

ЛЮБИМІ!

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка,
на вулиці К. Великого.

ДІЄВІ ОСОБИ.

ІВАН ЛЬОРЕНЦО, літак (40 літ).

МАРІЯ, його жінка (28 літ, гарна брюнетка).

ЕМА, їх дочка (6 літ).

ДОГМАРА СОЛОВІЙ, сестра Марії, учителька, суджона

Остата Вереса, нотаріального практиканта.

ЗОФІЯ ВАГУРЯЧКА, служниця.

СТЕПАН } дивіт.

ПЕТРО }

ОЛЕНА ВЕРЕСИНА, вдова по нотаріо; мати Остада,

далека сестра Марії.

Різ відірвався се на селі в домі Івана Льоренца.

ПЕТРО.

Два дні в мене думало, що зможу стати як ти.

Після цього досі в мене думало, що можу стати як

ти. Але тепер я знаю, що не можу.

Бодай дідько служив тим паням.

СТЕПАН.

Вам же тільки не можна бути панями, як їм.

Ви жините як панство, а тільки не панство — тільки панство

робить. А тільки не панство, а тільки панство — тільки панство

робить. А тільки не панство, а тільки панство — тільки панство

робить. А тільки не панство, а тільки панство — тільки панство

ПЕРША ДІЯ.

Просторий, розкішний, слабо освітлений осой. У глибині сцени великі двері і два великі з гарними диванськими вікна до огорода. З ліва і з права двері. Довкола столя фотелі. Повереду сцени з права стоїть фортелья; з ліва дві ками, крісла і ст.

Лаксі замкають вікна й роблять порядок в кімнаті.

ПЕТРО.

Бодай дідько служив тим паням.

СТЕПАН (смієть ся).

Так, так. Карє Бог старі кости за грїха в молодости. Може вже твої ноги тончіють, як тому Загурському, що на останку переходив сюди?

ПЕТРО.

Бігме-ж-то-ну, так мене зломало, що не чую себе. Бігав як той гіничий пес, аж язык вивалив. Від рана до тепер.

СТЕПАН.

Але насипали тобі гроший.

ПЕТРО.

Авже насипали (знімає гроші з кишені, рахує); шість корон.

СТЕПАН.

О, я маю більше.

ПЕТРО.

Ти менше робиш і більше дістаєш.

СТЕПАН.

Який ти дурний. Воно так на світі: більша робота — менша зарплата. Диви ся на павів: нічого не роблять, а їм живеть ся добре. Все треба йти низом, низом, повід верби; хто правдою живе, тому дихати не дає. В життю на всі заставка брехати, а добре буде.

ПЕТРО.

От позаймай вікна, коли такий моторний.

СТЕПАН.

Або я баба, аби міні хто розказував?

ПЕТРО.

Баба, не баба, але бачиш, що я не можу; я дуже втомаив ся. Немає з тебе такий пав, що поратувати другого не годить ся?

СТЕПАН.

Ну, ну, я не такий длий чоловік, я все по-прятаю, а ти простягни ся троха на отоманії, лекше буде.

ПЕТРО.

Пані в сальоні?

СТЕПАН.

Нема. Вийшли до своїх комнат.

ПЕТРО.

Бачив ти, як наш пан цілував її нині?

СТЕПАН.

З того цілування ні віри, ні пари. Бреше, аж за ним курить ся.

ПЕТРО.

При чужих людях він для неї єдиний чоловік. Ніхто не догадав ся би, що між ними погано.

СТЕПАН.

Біда заходить і до панських порогів.

ПЕТРО.

Коли цілував її та гладив по лнії, зробила таку дивну міну, немов би конала.

СТЕПАН.

От біда! А добра, людяна невіста. Не варто бути добрим, бо тебе з'їдять. Коли добирають ся тобі до печінок, гати в пику, аби аж ногами затріпав. Пастук — іще найліпша мудрість. Або здохнеш, або життя будеш. Говори йому як і так, а він сьмієть ся.. Нема що. Я собі сам роблю справу на місці.

ПЕТРО.

Набіднала ся вона в тих останніх роках.

СТЕПАН.

Ба, не жури ся! Чоловік пестить ся з дівчатом, а жінку катує. Не скаже ніколя доброго слова до неї.

ПЕТРО.

Бридь, що й пленути не варто.

СТЕПАН.

До чого бик навне, того і вовком схоже. По-напещував дівчатом досить діточок. Жінка динить ся, знає про все. Мусить її се боліти.

ПЕТРО.

Аншорист! Поганый чоловік! Іноді за ні-зашо кого з'їдять, спаскудять; власну жінку не-винно ганьбять, на чім сьмієть ся.

СТЕПАН.

Де в неї тільки терпцю? Я не витримав би, влонув би на його хату, ноги на плечі і пішов світами, або —

ПЕТРО.

Що хлоп, то не баба, а до того замужна.

СТЕПАН.

Тихо. Мабуть хтось надходить. (Надслухує. Відчиняють ся двері і входить служниця Ева Толір.)

ЕВА.

Дармоїди, сидять собі в покоях, немов які графа.

СТЕПАН.

А ти за нами ходиш, без нас жити не можеш. Ходи, ходи серце; я тебе пошлюю. Зваси тяжкі часи настають, коли баба ходить за хлопом.

ЕВА.

Аякже, за тобою чорт ходитиме, не я; міні треба тебе до хрну. (Степан підходить до неї в хочі її обняти; вона пручаєть ся.) Йди на дломану голову. Недавно ті, що тут пили, шарпін зуби, а тепер сей захочує. Тьфу на вас. Кождий хлоп — псудне насінє.

СТЕПАН.

А твій Андрух? Знаси, я бачив, як його пригортала белзуба Парана. Вже покинув тебе.

ЕВА.

Йди, йди, не бреш.

СТЕПАН.

Я ніколи не брешу, хіба часом неправду скажу. Ой як тебе наш пан захопить коли, тоді Андрій навіть не подивить ся за тобою. Правда Петре?

ЕВА.

Або в повія, чи що?

СТЕПАН.

Ну, ну, серденько, (хлібає її по раменю), пан знає добре заходити ся коло дівочого інтересу.

ПЕТРО.

Не кричіть, аби пані де не надійшли, та не почув.

ЕВА.

Положили ся до ліжка.

ПЕТРО.

Пані журить ся з того часу, як пан справляв коханці весілля.

ЕВА.

Ага, Кася Чепіль. Але-ж бо то були гонки, годки.

СТЕПАН.

Файна була дівка, око дваніть. Диво з тебе бабам! Пан такий гарний, що аж блонати хочеть ся; лисий, жовтий, поломаний, трясеть ся, а дівки липнуть, як мухи до солодкої сметани.

ЕВА.

Не всі.

СТЕПАН.

Але ти ввійшла, як баба зі ступою. Хиба не знаєш, що як дівку колька заколе, каже себе вести до Миколи, а від Миколи до Олекси, аби було троха лежше.

ЕВА.

Що з тобою говорити, тобі дурниці в голові.

СТЕПАН.

І ти любиш її дурниці. Що правда, жінку дістав наш пан як золото, лише цілуй, тули ся,

та сьмій ся з цілого світа. Міні сленка потікає, коли тільки подивлю ся на неї, а наш господар за дівчатами шкандибас. З дна не може міні дійти, як вона могла вибрати таку паскуду?

ПЕТРО.

Як Чепіль віддавала ся, пані не вказувала ся віде через цілий тиждень. Я підглянув раз, а вона так заводить, так плаче, аж хата ходить ходором. А все припадає до дитини і цілус її, а потім знову плаче. Міні зробило ся нікково.

СТЕПАН.

Але-ж було весіле, весіле! Ще в нікого не попили ся так люди, як на весілю коханки нашого діда.

ЕВА.

Попили ся, а потім били ся.

СТЕПАН.

Гроші має, то й коханки с. Коли-б у мене були вони, я теж добрав би собі сьміжжя красавиць. Страх люблю гарні дівчата й володниць.

ЕВА.

Ігі на тебе! Таке опудало, як ти?

СТЕПАН.

Ой любив я дівчат сорок, а володниць триста! Пропадали за мною. А ти мене поцілуєш?

ЕВА.

Хиба той, що в болоті.

СТЕПАН.

Та чого йти на болото, зараз там тут. Хай Петро відвернеть ся, аби не дістав сліпоти. (Іде до Еви й лозе її обняти).

ЕВА.

А диви на хлопця! (Чує стукання до дверей).

ПЕТРО.

Тихо. Служив хтось. (Встає з кавази; служкиня виходять). (Входять по домовому кабіні п'ятьдесят двохлітній пані Олена Вересюк з сином Остапом).

ОЛЕНА.

Панство дома?

ПЕТРО.

Є пані; пан вийшли.

СТЕПАН.

Я попрошу паню сюди. (Виходить).

ОСТАП.

Добре.

ОЛЕНА.

Нині і пса не виганяй з хати. Ся дорога по-лишить ся нам довго в темі. Віс й віс й кінце нема тому.

ОСТАП.

Від сивого рана. Я лише бояв ся, аби ми не зблудили де.

ПЕТРО.

Нині не трудно. Всьо позасипане.

ОСТАП.

Я думав, що там на тім закруті будемо почувати.

ОЛЕНА.

Щасте, що коні мішні, а то

ОСТАП.

В таку завірюху не варто вийдати з хати.

ОЛЕНА.

Та хто знав, що воно таке буде? Ідь і ідь, нічого не видно, в очех тьмить ся.

ОСТАП.

Я не знаю, як могли ті хлописка бігти в таку лиху годину на заробок? Твар великий, дубові стовпи.

ОЛЕНА.

Але-ж вйовали, вйюкали.

ОСТАП.

І на місці стояли.

ОЛЕНА.

Троха нам дорогу втерли; порозсували засни.

ОСТАП.

Прякро було дивити ся на ті сухоребрі конята; а до того й самі обмочені, обляпані. Я не знаю, чи є в них розум? Іде собі по смерть, по загинь. Ні одіте, ні оґріте — іде...

ПЕТРО.

(Всміхаєть ся.) А від чого біда? Вісім шісток даром не ходить. То з нашого села. Самі бідаки. Як не заробить — буде голодати. Йому все одно загинати, чи в снігу, чи в студеній хаті. Принаймні не видять, як діте дзвонить зубами...

ОЛЕНА.

Коли біда, то й плач не поможе. Правда?

ПЕТРО.

Ой правда, ласкава пані. Хлоп з бідною, як з рідною матнюю. Тому він не оглядаєть ся, чи день, чи північ, чи сніг, чи пльота. Треба жити, то треба; треба вмерти, хай чорт бере всьо, аби грішна душа не пропала.

(Входить Марія.)

МАРІЯ.

А-а. Гості.

ОЛЕНА І ОСТАП

Добрий-вечір. Добрий-вечір. Пізнаєте мене пані?

МАРІЯ.

Пізнаю, пізнаю. Витайте. Прошу розодіти ся. (Помогає Олені роздягтись ся. Між тем звертаєть ся до лавки). Поважи панови розібрати ся, а описля принесе тут ясну лампу, а сю занесе до останнього покою. Треба буде засьвітити в сальоні.

(Петро входить).

ОЛЕНА.

Така метелиця на дворі. Сильне снігом і силе.

МАРІЯ.

З рана до вечера.

ОСТАП.

І з вечера до рана сьватиме. Сьвіта не видко — така курявиця. Догмара дона?

МАРІЯ.

Ні. Нема. Вийшла до товаришка. Нині верне. Тільки що не видко. Прошу сідати. Розгостіть ся панство. Тіточка здорожені? Дуже? Правда? (Сідають при столі).

ОЛЕНА.

Дуже й не дуже — як у зимі, при сніговніцї. А де-ж пан дідеч?

МАРІЯ.

Вийшов на лова до графа Чижевського.

ОСТАП.

Нині не варто їхати навіть на лова панночок. Там так мете, що аж в очах померкає. Провіває й засипає на всі бока.

МАРІЯ.

А от ви приїхали.

ОСТАП.

Любов не знає границь і ніяких перепон.

ОЛЕНА.

І я з цього любовного титулу мусяла йому товаришувати, та слухати свисту вихрів.

МАРІЯ.

Мене дуже чарує така хуртованна.

ОЛЕНА.

Ой добре вона чарувала мій ніс і мої очі; зі своїм чаром добирала ся аж до костей.

МАРІЯ.

Міні представляє розбурхана, розфільована хуртованна кінець світа, коли все поверне до первісного хаосу.

ОСТАП.

А доля стане творити новий світ.

МАРІЯ.

Так. Бо сей часовні недоладний.

ОЛЕНА.

От не гніви Бога; коли-б тобі німі казав хто вмирати, зараз почув би ми крики, зойки; я хочу жити, рятуйте мене.

МАРІЯ.

Або я знаю, що се за дівина міць у тому житю, що воно так притягає чоловіка до себе, навіть у найбільшому нещастю?

ОСТАП.

Я хотів би як найдовше жити.

ОЛЕНА.

І любити ся.

ОСТАП.

Без любови жите нічого не варто. З любовою бажав би я тут на землі вікувати. Любов і боротьба — се дві найголовніші умовини жите. І вони найбільше приємні мні.

МАРІЯ.

Для мене знову деякі хвили в життю є страшні, безмежно дичні й погані.

ОЛЕНА.

Марія песимістично настроєна.

МАРІЯ.

Так настроєла мене обстанни жите.

ОСТАП.

Не треба знову на все дивити ся чорно.

МАРІЯ.

Я дивилась би біло, жовто й сивно, аби лише було мні погідно. Коли розбираю своє жите, сьміт видасть ся для мене сивеною, де вивелені вічно-недоскональні, суперечні, тригично-колічні події.

ОЛЕНА.

Ха—ха—ха! з тебе модерна філософка. Бачиш Остапе, се другий Ніше.

ОСТАП.

В тія люди, що пані надто розбирають всія життєві подробиці. Нічого не розбираймо дуже, нічого не аналізуймо міцно.

ОЛЕНА.

Найважніше: не збитаймо в собі охоти до жите. Треба бороти ся; не поступаймо ані кроку назад, борнчаймо ся аж до загибну; треба спочивати — спочиваймо, тільки не плачмо, не скучаймо, не нарікаймо, та не упіджаймо себе.

ОСТАП.

Бо з того нічого триваючого не буде. Мама
всю беруть на розум, більше з практичного боку.

ОЛЕНА.

А ви беріть з ідеального, гуманного, компро-
місового, та стануть по вашій спіївній кожні сказати.
Так, так, придивайтесь добре життю, а скажете, що
я маю слушність. Ідеально жили в раю, а вийшли
за ворота, один одному воломали ребра.

ОСТАП.

Коли схочемо приложити острі вістрє ана-
лізи до всього —

МАРІЯ.

То покалічимо себе.

ОСТАП.

Аякже. Тоді щіле житє, щілий сьвіт і все, що
с, та що могло би бути, вийде як найбільша
дурниця.

МАРІЯ.

Говоріть, що хочете, але сьвіт — се глупа
комедія, глупий фарс.

ОЛЕНА.

Коли-б усі так дували, сьвіт розвалює ся би.
Адже ти попередю сказала, що чоловік привадуєть-
ся до житя і не хоче розпрощати ся з ним, зна-
чить, воно має в своїмущу естві щось такого, що
вдоволяє і приманює до себе створіння та всімні
животини.

МАРІЯ.

Не всі і не все і не завсіді.

ОСТАП.

Ну, то треба жити хвалюми. Треба з них
користати. Хай се буде ілюзія, хай се буде омрія

а все таки хвильки є щось приманчивого, присмного. Житє кожного чоловіка поперевалтанє хвильками плачу і хвильками сльозу.

МАРІЯ.

Хвиль плачу найбільше.

ОСТАП.

Хто се може знати?

ОЛЕНА.

От не філософуйте. Марнишо, ти постаріла ся.

ОСТАП.

Мама хочуть, аби чоловік усе був однаковий?

ОЛЕНА.

Не хорувала ти?

МАРІЯ.

Мос ціле житє — се фізична і моральна хвороба.

ОСТАП.

Нині були тут госп?

МАРІЯ.

Задля них мусіла я підвести ся з ліжка.

ОЛЕНА.

Ти так на добре хоруєш?

МАРІЯ.

Ба, не хоруй, як хорують ся.

ОСТАП.

І не ліпше?

МАРІЯ.

Ой пане, колись було ліпше, але як увійшла я до того дому, пропало все. Дивять ся на погань, яка творить ся навкруза мене, і бути здоровою — се неможлива річ. Вірте міні.

— Олена, отримувати? — ОЛЕНА. — Ніколи не хотіла б

— Що-ж воно тут на річ?

(Привітність ласкої жінки лизну, і со з зеленою облявою забрак з собою).

— Марія.

Постав джмпу в мойому покою і кажи робити вечерю. Бодай (двигь са, че як вайане ласко), і всі вороги не жили так, як живу я. І страшно і сумно і дивно міні, коли приглану са своїому семидітньому подружньому життю. Тут треба було сталі і кременного каміна, аби полишити са однаковою, аби не друїнувати адорочка, не приголомшити свого духа.

— Олена.

Щось я зичувала від свого сина, одначе чоловік нас тільки той різкоти на голові, що годі нього спам'ятати.

— Марія.

Скажіть самі, чи не можна було тут дуріти? Вислові по шлюбі зміни мій добродій фронт до мене. Я не чула від тоді доброго слова; прилеж серцем до служниць і шукав між ними жінка. Доходила мене слуха, що вальєть са те-ж по тингель-тангелх з гарною кумпанією. А що полишало са міні? Скажіть я дивити са на розпусту! Та коли-б я бодай провинула са чим. Ба, але хто наане до розпустного життя, тому за мало одної жінки. Такай женить са тільки для інтересу, або для хвилевої забаваннє та для хвилевого вдоволення своїм пристрастям. А як маскував себе перед шлюбом!

— Олена.

Звичайно перед шлюбом любові, дурощі, а опісля волни. Одначе я застерігаю са, що не

всюди і не в усіх. Се треба віднести головню до пережитих людей. Ті скажуть швидко гарне, ніжне слівце, заговорять на вушко, пригорнуть, пошляють. Мають вправу. Вишколені.

МАРІЯ.

Нерозвинута, несвідома, необзайомлена з життям дівчина втішає себе фальшивими пестощами облудних людей. І в мене було те саме. З того боку щасливіша моя сестра. Але коли-б батько не програв на гелді села, стрінуло би її се лихо. Я ще перед нещастем батька взяла трицять тисяч і продала себе зруйнованому морально й матеріально чоловікові.

ОСТАП.

Моральна руїна страшійша, ніж матеріальна.

МАРІЯ.

З адвокатури не міг батько зложити приданого, отже мусіла подумати сама про себе. Взяла ся до роботи і стала учителькою.

ОЛЕНА.

Кожда повинна подбати про свою будущність, а не ждати лише на женитьбу.

МАРІЯ.

Добре вчинило ся, що родичі жили доси, аж вона зложила матуру. — Тільки мене засулила доля на заглядю.

ОСТАП.

Там лихо, де не женять ся по любови, по волі свогого серця, де нема схожости думок, спільної праці і оборілької самостійности.

МАРІЯ. Пане, пане, коли-б міні хто давніше отворив очі в тих ріках, найшла бм і я краю долю. Нас не учать того, чого найбільше треба.

ОСТАП.

Он так. Кандидати й кандидатки женитьби повинні поперед усього знати, в чім лежить ство подружя? в чім стична його стійність?

ОЛЕНА.

Або ти знаєш, де його суть?

ОСТАП.

Щастє подружя, думаю, творять не змислова пристрасть, краса й богатство, лише любов побудована на тривких підвалинах духової гармонії, поваження і признаня. Де не видно того, там нема нічого!

МАРІЯ.

Нині дість ся воно зякше.

ОЛЕНА.

Люди, люди, для життя й щастя є недостаточні, незгодні всякі параграфи, придумані навіть наймудрійшими головами. Воно має тільки в собі складняків і нюансів, що само собою витворює свою школу, свій напрям диння й поведення.

МАРІЯ.

Ви пане не курите? Який з мене забудько.

ОСТАП.

От говорить ся й забуваєть ся про привчки.

МАРІЯ.

Прошу (подає папіросу й цигару).

ОСТАП.

Дякую. (Завалює папіросу).

МАРІЯ.

Буде трохи иначе в повою. Може подати шанс і перекусу, поки прийде вечора?

ОЛЕНА.

Ні, ні. Пізніше.

МАРІЯ.

Все те правда, що тіточка говорила, але жорни нинішнього подружжя ведомагають. Стрічають ся на бали, або де там на иньшому місці молодець і панночка: нічого не знають про себе і не старяють ся знати. Звертають лише увагу на ва богатство і красу. Коли він багатий, а вона бідна, але гарна, він дружить ся тільки для її краси тіла; коли знову вона багата, а він бідний, женить ся з нею для її богатства. Про все иньше жема тут бесіди.

ОЛЕНА.

(Показуючи ся і киваючи головою, говорить): Ну, ну, далі.

ОСТАП.

(Не відкаючи на (ронічи між матерю). І не може бути бесіди, бо ваші панночки зальотіло до нинішнього подружжя виховують ся по нинішньому.

МАРІЯ.

Адже так.

ОСТАП.

Правду сказати, се не вихованнє, але дресура. Тут плакати ся лише ніжність і приязнність тіла, інтелектуальний розвиток провадить ся теж в тому напрямі, аби привабити до себе мужина.

ОЛЕНА.

І се не зла річ.

МАРІЯ.

Тим то думання панночки зосереджують ся біля женитьби. Не дасть ся їй спробовати пізнавати світ у різних його напрямках і відтінках, пізнавати себе і людей; жок в повній окремішності від мужчин, тим то світ мужчин являть ся їй чимсь казковим, чарівним і фантастичним. А опісля ся фантастика розкрить ся перед нею в такому виді, в якому розвернула ся передо мною.

ОСТАП.

Тоді все крушить ся, ломить ся і наступає поступенна загибель. Злі причини родять злі наслідки.

МАРІЯ.

І мене так виховали. І мене дресували. Не навчили пізнавати людей; не витворили в мені самосвідомості. Казали стояти, я стояла; казали йти спати, я йшла спати; казали віддавати ся, я віддала ся. Школа і дів не дали мені нічого. Звернула коректність, звернула форми — от і все. Сам кермувала ся я перед мужчинами, що бували в нашому домі; з тим проводила я балі і розні забави. За се мушу я нині пропадати.

ОСТАП.

Та що-ж робота! Се було не лише в домі давні, але воно всюди майже такий гаразд. Успішна зміна може бути тільки тоді, коли мужчана і жінщина матимуть певну волю, у всьому однакові права, коли не буде економічної залежності одного від одного; коли зможуть придбати собі рівноспійну освіту, а через те змогу до вольного вибору спійного призвання.

ОЛЕНА.

(Провітря всміхається їй). Гарний з тебе оборонець жіночих прав... (Верє часомсь зі стовп і байдужо оглядає її).

МАРІЯ.

Коли-ж се буде?

ОСТАП.

Колись мусять бути.

ОЛЕНА.

Ларі-фарі! До щастя в подружжя не потрібно всього того, що ви наговорили тут, а бодай не так дуже.

ОСТАП.

Дуже, як дуже, одяче коли-б так вчанило се, настали б лиші, більш людські відносини...

ОЛЕНА.

Хай буде кождий чоловіком і хай відносить се до другого як чоловік, а вже буде добре.

МАРІЯ.

Та воно ніби так.

ОЛЕНА.

Ніхто не влізе в нікого. Маріє нещастє не з того, що увійшла в подружжя неспідома і що не вміла собі вибрати чоловіка. То саме заподіяти се може навіть найбільшій і найкрайнійшій еманципанції. Лише вродило се — лише згинє. На ханло заваскує себе.

МАРІЯ.

Воно правда. Хто знає, де на чоловіка біда чекає. Яка-ж рада? Що діяти? Що чинити? Розійти се? Багато перенон і з боку церкви, публичної думки і з боку —

—пробо... ОЛЕНА.

Хоча би й розвела ся, — що з того? До перісного стану не поверне більше. А дитина? Добре говорити: розвід, а діти?

МАРІЯ.

Тітонко, знаю я, що подружжє річ святя, річ велика, незломана. Як раз у тому лежить цілія його трагедія! Люди перед заключенням подружжє не дають собі звичайно справи з того, що роблять. Дружать ся з привички, от зби перейти ся, зби не дивувати довго.

ОСТАП.

Брак застанови. У всьому застановляють ся, розважють, а в тому найменше. Любити ся — ін воно сьмішне й тусте!

МАРІЯ.

Ажжє. Застанова приходить, але вже запізно. Тоді каба скажи з найнишого берега стрімголов у пропасть... (Пієва). Хто йде під вінець без горічої, так скажу, сліпої любови з одного й другого боку, коли не відчувють її цілим своїм еством, так поповинють страшній, непростиній злочин.

ОЛЕНА.

А як се буде хвилева пристрасть?

МАРІЯ.

То не буде любов!

ОЛЕНА.

Зрештою любов — се така ніжна, делікатна матерія, що навіть дрібниця може заантати її основами.

МАРІЯ.

Коли вона буде міцно утрунтована, коли не вмовлена або штучно сфабрикована, коли горить

у їх грудях непереможна симпатія одного до одного, тоді —

ОСТАП.

Подружч стануть так поводити ся, що ніщо джгармонійного не може увійти між них.

ОЛЕНА.

Ха—ха—ха! Не-аби-яка се штука — створити постійну гармонію! Люди — не ангели.

ОСТАП.

Треба хотіти, а всьо буде.

МАРІЯ.

І я так думаю.

ОЛЕНА.

Правда ваша, що здорово і мудро хотіти — се велика річ, одначе не треба забувати, що в життю неоді й найміцніші хотіння розбивають ся. Житє — се тверда скала. (Пауза).

МАРІЯ.

(Всмакливо). Оні багатьом воно роздавнло ко-
ліна, та розчереннло голівнице; хто люда не знає,
хай мене спитас! (Пауза). Усі можливости помар-
віан для мене — померли. Знайте, в як безви-
хідному я стані. Житє з нап неможлиме й нестер-
пиме. Мос подружє — се тькожа неволя. Як виво-
дити себе з тьх кайданів? Неаже треба дивити
їх аж до смерти? Над львірятами милосердять ся,
а чоловікови в найтжкшій неволі дають мучити ся...

(Входить лакей).

ЛАКЕЙ.

Прошу пані, панна збудили ся.

МАРІЯ.

Добре. Я йду там.

(Лакей відходить).

МАРІЯ.
Переспрашую на звільну. (Відходить).

ОСТАП.
Прошу дуже. (Пауза). Але ж вона роздранина, розжерована. (Бере часонок і хоче перештукати).

ОЛЕНА.
От нещаслива! Шкода її. Гарна особа. Тактовна й інтелігентна. Доктор Бар дуже залюбився в неї і мабуть Мариня в нього.

ОСТАП.
Се її лікар. Дуже ніжний чоловік і високоосвічена людина.

ОЛЕНА.
Так. Він зараз одружився б з нею, коли б тільки дав хто дозвіл. Я знаю, що й без виносів там дозволи врийняв би її до себе. Раз він натякав обережно про се.

ОСТАП.
Отсе буда-б дібрана пара. Але вона не зробить цього.

ОЛЕНА.
Наперед не можна нічого певного сказати. Лихо й нещастя роблять чоловіка сліпим на всі постанови й опії. Годі знову, аби одво вживало повної волі, а одно коцало в неволі. Клоніт тільки з дитиною! Дитина без властивого подружжя, може морально змхнути ся.

ОСТАП.
Вона і тут у небезпечности...

(Марія вертає з вістальнякою до мамої Емої).

МАРІЯ.
Моя панна проспала се. (Цілує її). Привитай се. (Ема витість се).

ОЛЕНА.

Що-ж паночко? Що робила?

ЕМА.

Я спала. (Ніжно сьміється на Олену біля входу).

МАРІЯ.

Ще були гості, як пішла спати.

ЕМА.

Чому, мамця, не збудили мене?

ОЛЕНА.

Яка прелезність, мати біля себе таку дитинку...

МАРІЯ.

Се шла моя вірада, моє життя. Нема її —
нема мене.

ОСТАП.

Ти любиш маму?

ЕМА.

Я дуже люблю мамусю.

ОЛЕНА.

А тата?

ЕМА.

Ні.

ОСТАП.

Чому?

ЕМА.

Бо тато не любить мене.

ОЛЕНА.

Як-же ти знаєш, що тато не любить тебе?

ЕМА.

Тато не поцілує мене ніколи.

МАРІЯ.

(Суволюсь). Бідна дитина! (Незапам'ятовано).

ЕМА.

Тато кричить на маму.

ОЛЕНА.

А ти що робиш, як тато кричить?

ЕМА.

Плачу. (Марія проходить до Еми в кімн. її пристрасно).

МАРІЯ.

Моя постійка!

ЕМА.

Тітка коли прийде?

МАРІЯ.

Висядові. Чогось забарила ся.

(Чути гуркіт з залову).

ОСТАП.

Хтось їде.

ОЛЕНА.

А твоє серце не чує, хто? Ти тепер повинен зараз відчутти близькість своєї любові.

ОСТАП.

Я чую. Се Догмара.

МАРІЯ.

Аби кожний любив свою wybranу так, як пан Остап любить мою сестру, на землі був би рай. (До Еми). Ти полишиш ся тут. Я зараз прийду. (Виходить).

(Ема відмовляє ся довгаливо в гостей. Остап встас з фотеля, бере Ему за руку і ходить з нею по покою).

ЕМА.

Тітка будуть учити мене даї читати.

ОЛЕНА.

Де вже читаєш?

ОСТАП.

Далеко?

ЕМА.

Там, де лиса.

ОСТАП.

Гарно.

(Входить Догмара і Марія. Остап цілує Догмару в руку; позаволює її зі своєю матір'ю. Догмара цілує Олену в обидві руки. Олена цілує її в уста і в голову).

ОЛЕНА.

А, моя невістка! Приємно мені познайти,

ЕМА.

Тітка!

ДОГМАРА.

Що-ж ти маленька! (Цілує її). Як-же ти бавишся?

ЕМА.

Добре бавлюся.

ДОГМАРА.

Зажди, я піду розодіти сів і принести тобі книжку з образками. (Входить).

ОЛЕНА.

На дворі метелиця?

МАРІЯ.

Не встигає. Добре, що сестра вже прийшла. Курить і курить.

(Приводить Догмару і дає їй книжку).

ДОГМАРА.

Се для тебе. (Ема цілує Догмару в руку, обидві предляють се книжку).

МАРІЯ.

Що-ж ти, намерзла ся дуже?

ДОГМАРА.

Ні.

ОСТАП.

Панна не признає ся, що її звикло.

ДОГМАРА.

Бо нам горько.

ЕНА.

Я піду до свого покою оглядати книжку.

МАРІЯ.

Йди, йди, кажи Петрови або Степанови за-
святити.

ЕНА.

(Виходить). Як перегляну, прийду тут. (Входить).

ДОГМАРА.

Що нового чувати?

ОСТАП.

Ти з жіночого товариства; більше знаєш,
ніж ми.

МАРІЯ.

Була гості у нас.

ОЛЕНА.

Ми прийшли вже по гостині.

ДОГМАРА.

Багато було?

МАРІЯ.

Чотирнадцятеро.

ДОГМАРА.

Та — як?

ОСТАП.

Довго забарила?

МАРІЯ.

Ні. Від пів до четвертої до шостої.

ДОГМАРА.

Що-ж твій чоловік?

МАРІЯ.

Любить мене дуже... (Сміється і тремтить)

ОЛЕНА.

Він мабуть того погляду: Ой як любиш, люби дуже, як не любиш, не жартуєш.

МАРІЯ.

Так робить, лише хто инший є предметом його любови, а не жінка.

ДОГМАРА.

Не ліше тобі Маринцю?

МАРІЯ.

Ой не буде ліше.

ОЛЕНА.

Чому? Хто може так говорити? На світі все змінюється. Ліше треба вірити й надіятися. Чому не може бути ліше?

МАРІЯ.

З надвірної любови кожного чоловіка до мене.

ОСТАП.

Пані беруть собі дуже все до серця.

ОЛЕНА.

А се безпотрібно. Воно нічого не допоможе, а заввадить.

ДОГМАРА.

І я то говорю.

МАРІЯ.

Як же не може обурювати деворалізіція у своїй власній хаті? (Сміється). Як стерпіти?

ДОГМАРА.

Що-ж діяти? (Високий).

МАРІЯ.

Я не зможу довго прожити в тому багні. Найбільше журю ся дитиною. Хай коли буде підлине сходив тата зі служницями.. Що буде тоді? Адже дитина, що побачить, розбрак, допитуєть ся. (Хвилю мовить). Коли далі так буде — мій вік не довгий. Чую се. Лікарі завадали журити ся й відно зворушувати ся. А я, немов на слух, живу у дуже гіршійних условинах..

ОЛЕНА.

Уважай дитино на себе.

МАРІЯ.

Нині мій чоловік так удачно грав зі мною комедією перед чужими людьми, що барон Пйотровський аж gratулював міні доброго пожитя, а пані Чорва пошлувала мене й каже: Які пані щасливі! Тут у панства такі любовіші, наче-б то шлюб відбув ся вчора.

ОЛЕНА.

Що-ж ти на се?

МАРІЯ.

Я була так вражена тою лукавою облудою, що й словечка не могла проговорити. Сльози покотили ся з очей. Хотіла я вчинити авантуру, але якось повдержала себе.

ОСТАП.

Пані незвичайно терпеливі.

ОЛЕНА.

Не знаю, що сталось би зі мною в таких обставинах?

МАРІЯ.

Він піднігнів моє огірченє і почав строїти
нїшої породи комедїю; опїсля сказав хтось, що
вже час їати — ну, і поїзали. По їх відїїдї спов-
нив мене такий жаль, що годї було знати, де я,
та що робить ся зі мною? Нї, лєше се пере-
жити, нїж висказати словами. Моє положєнє:
скачи з берега в пропасть. Жити годї тут; роз-
веду ся — та що з того! Нї а кут, нї а дверї.
Одвєче коле дїйде до краю —

(З права надходить Ема).

ЕМА.

Мамо, я оглянула вже книжку.

ОСТАП.

А що, гарна?

ЕМА.

Дуже гарна. Я покажу.

ОСТАП.

Добре. (Хоче оглянути).

(Входить служниця).

СЛУЖНИЦЯ.

Прошу панї, вечерє на столї.

МАРІЯ.

Зараз їдемо.

(Служниця виходить).

МАРІЯ.

Прошу на вечерю. Панство добре проголод-
нїле за моїми балаканїями. (Входить).

ЗАСЛОНА.

ДРУГА ДІЯ.

Повередив сном з усіма обставинами. Виходить діди Іван Леонтієв в подорожньому, зимовому костюмі. За шкільну злисть ся служанка Зофія Богурчак в помагач здійсмати козак. Дідусь пригортає її до себе і цілує. Поділя три дні пізніше. Вечір.

ІВАН.

Ну, що-ж ти, моя красуне?

ЗОФІЯ.

Де пан барани ся так довго? (Сміється собі).

ІВАН.

Де тебе не було.

ЗОФІЯ.

Е пан жартують.

ІВАН.

(Сідас на канап). Ходи тут Зоню, сідай собі коло мене. Тут м'яко, буде нам вигідно.

ЗОФІЯ.

Я не можу.

ІВАН.

Від коли не можеш? Може тобі хто що наговорив?

ЗОФІЯ.

Або я знаю.

ІВАН.

Сьмій ся з усього. Ти мене мавш за собою: все иньше дурнина. Ходя серце, ходя. Я вже дуже затужив за тобою. (Хоче встати, щоб притягнути Зофію до себе. Чути стукави до дверей). Па, дитино, зараз прийдеш, як сі вийдуть. Тільки не забудь.

ЗОФІЯ.

Ні, ні, прошу пана. (Виходить).

ІВАН.

Прошу.

(Входить економ, трьох побережників і зарядчик горальні. Всі кланяють ся панові).

ІВАН.

Що там чувати нового панове?

(Виступає зарядчик і каже):

ЗАРАДЧИК.

До нашого села, прошу пана барона, завітять вкороці нові, непрохані гості.

ІВАН.

(Усміхнений і зацікавлений). Хто такий?

ЕКОНОМ.

Будуть завладати радикальну читальню.

ПОБЕРЕЖНИКИ.

(Всі разом). Ми чули, що при ній буде каса, шпихлір і кранниця.

ЗАРЯДЧИК.

Говорив вам війт. Позавчора привів зі староства дозвіл Намісництва на основанні читальні.

ІВАН.

(Озлоблено). А ми всі аж тепер се говорите міні?

ЗАРЯДЧИК.

Ми нічого не чули.

ПОБЕРЕЖНИКИ.

Жадна бестія в парн з уст не пустала.

ЕКОНОМ.

То нія і професор таку штуку втали.

ІВАН.

(Крайне вражений). Професор? Того я не стерпю.

ЗАРЯДЧИК.

Ми вже з війтом згадували про се. Треба постарати ся, аби він не поклав тут довго.

ІВАН.

Учитель відписаний на просьбі до Намісництва?

ЗАРЯДЧИК.

Та ні, але вони оба з попом усе щось радять.

ІВАН.

(Поголосов). Треба на того отчика що предумати.

ЕКОНОМ.

Не даром то якийсь перед місяцем заїздив до нього сотрудник із міста, той радикал, соціаліст. Ми говорили з війтом, що воно заносить ся на щось лихого. Знають пан барон, той радикал уже два літа в місті, а ще не зложив ніяких ані старості, ані маршалкова.

ЗАРЯДЧИК.

А якже, або в нього є яке пошанованнє вла-
сти? Він робить весь несприй в повіті. А дописи
в часописах — чне діло? Його. Треба конче від-
нести ся до Консисторії, аби його запроторили
в який кут, далекий від світа.

ІВАН.

Ма вже про се говорили зі старостою і мар-
шалком.

ЗАРЯДЧИК.

Прошу пана барона, ше нема читальні, а вже
масмо клопіт. Що буде опісля? Не хоче ніхто йти
на роботу за тринадцять крєйцарів, какуть собі ше
докнути по два.

ІВАН.

(Говно). В змні буду платити по пятаццять?
А се що знову? Якась змова, агітація! Треба на-
гадати жандарман, аби пильно по селі наглядали.

ЕКОНОМ.

То, здасть ся, походять від тих, що вернули
веданно з криміналу за страйка.

ПОВБЕРЕЖНИКИ.

Ага—га, від Клима Зубача, Гаврила Васи-
льовського, Михайла Муріна, того безогого Пе-
лена.

ІВАН.

Нині я змучений, але завтра прошу покле-
кати на одинаццету годину війта, писаря, та вра-
димо, що з тим робота. Нехай рано поїде Дмитро
по нашого о. декана. Платні не підписувати.
Добраніч. (Всі кланяють ся взаємно і походять. Іван по-
дить нервово по колою. Павла. Входить несвільливо Зофія
і дивить ся конетливо на Івана).

ЗАРЯДЧИК.

Говорив вам війт. Понавчера прівіс зі староства довідл Намісництва на основанні читальні.

ІВАН.

(Озлобно). А ви всі аж тепер се говорите міні?

ЗАРЯДЧИК.

Ми нічого не чули.

ПОВЕРЕЖНИКИ.

Жадна бестія й пари з уст не пустала.

ЕКОНОМ.

То піп і професор таку штуку втали.

ІВАН.

(Крайне вражено). Професор? Того я не стерплю.

ЗАРЯДЧИК.

Ми вже з війтом згадували про се. Треба постарати се, аби він не вонасав тут довго.

ІВАН.

Учитель підписаний на просьбі до Намісництва?

ЗАРЯДЧИК.

Та ні, але вони оба з попом усе щось радять.

ІВАН.

(Пильно). Треба на того отчика що придумати.

ЕКОНОМ.

Не даром то вкось перед місяцем заїздиле до нього сотрудник із міста, той радикал, соціаліст. Ми говорили з війтом, що воно зносить се на щось диного. Знають пан барон, той радикал уже два літа в місті, а ще не зложив віанти ані старості, ані маршалков.

ЗАРЯДЧИК.

Аякже, або в нього є яке пошанованне вла-
сти? Він робить весь несприй в повіті. А допаси
в часопасях — час діло? Ного. Треба конче від-
нести ся до Консакторні, аби Ного запроторили
в який кут, далекий від сьвіта.

ІВАН.

Ми вже про се говорили зі старостою і мар-
шалком.

ЗАРЯДЧИК.

Прошу пана барона, ще нема читальні, а вже
масно клопіт. Що буде овісля? Не хоче нікто йти
на роботу за тринадцять крєйцарів, кажуть собі ще
докинуть по два.

ІВАН.

(Гірко). В земі буду платити по п'ятнадцять?
А се що знову? Якась змова, агітація! Треба на-
гадати жандармам, аби пильно по селі наглядали.

ЕКОНОМ.

То, здасть ся, походять від тих, що вернули
недавно з криміналу за страйк.

ПОБЕРЕЖНИКИ.

Ага—га, від Климь Зубача, Гаврила Васе-
льовського, Михайла Муріна, того безомого Пе-
летя.

ІВАН.

Івані я змучений, але завтра прошу послє-
кати на одинадцять годину вііта, писаря, та вре-
димо, що з тим робити. Несай рано поїде Дмитро
по нашого о, декана. Платні не підписувати.
Добраніч. (Всі кланяють ся йому і виходять. Іван ко-
дить верхово по полю. Паска. Входить несамібно Зофія
в дивити ся кокетливо на Івана).

ЗОФІЯ.

(При дверях). Пан барон чогось загіривши. Боюся виходити, аби не набратися бруків. Хайба вернути ся... (Сміється ся).

ІВАН.

Ой ти вустійки. Ходи, ходи, та прожови мій гнів.

ЗОФІЯ.

Або я зможу? Пан зашмарили ся, а я не змію заклинати тучі.

ІВАН.

Треба стрибувати.
(Зофія невагом наблизкується, а до того оглядається на двері).

ІВАН.

(Підходить до Зофії). Що-ж ти робила без мене?

ЗОФІЯ.

Сидувала й довгу нічешку не спала.

ІВАН.

Зі мною тобі весело?

ЗОФІЯ.

Як у раю, як у небі. З паном жити й умирати.

ІВАН.

Дай-же мені се письмо гарне, рум'яне, хай пошлюю (Бере її в обійми й тисне пристрастно до себе. Зофія бундям то пручається. Відчеплюється від нього, двері відкриває Марія, а скаржачи на обиди її обіймає чоловік її служивася, пристаючи, хвалючи не говорить нічого. Баудно дивиться перед себе. Описав дуже зворушення вчитель неспокійної): Що тут діється! Ні, се вже раз вустить покінчити ся...

ІВАН.

(Відвертає ся й говорить іронією, між тим сльозами виходить). Справді! Що ти кажеш! Я аж перестрашив ся...

МАРІЯ.

Ледяно! Ледяно!

ІВАН.

(Суворо). Молчи, кажу тобі. Там до своєї комнати. Зачиняй двері. А се звідан така сміливість?

МАРІЯ.

Нині вже не буде новчання. Ми нині поладнаємо наші справи, зробимо обрахунок із свого семилітнього пожиття. Розваж се добре!

ІВАН.

Тільки ти мені не дехлялуй. Я ніколи не слухав бабської проповіді і слухати не буду. Розумієш, чи ні?

МАРІЯ.

Аж надто розумію. Але все таки нині мушиш слухати.

ІВАН.

Терпачи далі, (розкритий наближує ся до неї з дзвінящими пестуками), але як я потерплюю по тобі, то не позбираєш своїх костей. Махай за двері!

МАРІЯ.

(З новою відвагою). Можеш мене вбити, розтоптати. Я мушу зробити своє. Нині не грізні мені твої пестуки, ані кілі!

ІВАН.

(Збентежений). Непакє ти збожевільла, бабо, чи що тобі! Я спати хочу. (Відвертає ся від неї і кодить по комнаті сюди й туди, розмахуючи нервово руками). Покличу парубків, нехай зважуть сю бестію!

МАРІЯ.

Пеклич і шле пеклю; не покажу ся нічого! Ми вусило нині розірвати наше подружжя (з повною розпачиною), хоча що дравда, воно вже давно розпекане.

ІВАН.

(Швидко і гнівно говорить): Ну, ну, говори, розважуй, розривай. Я жду.

МАРІЯ.

(Зразу змієть ся вторювано, після повагом і злобно говорить): Зараз, зараз, не спіши ся. Адже перед тобою стоїть жінка, стоїть людина, що лише для тебе жила ось-тут у тій творці через сім літ.

ІВАН.

Говори далі. Хочу почути щось нового.

МАРІЯ.

Ти вбивав у тої людини все те, що мала найкращого, ти розтопував у неї серце... Думаю, що за всі ті знущання і муки даш волю тому серцю, бодай на кілька хвиль, вби висказало, що воно чує, та щоб оправдало свій вченок, який за всяку ціну порішило здійснити. Тим то годі робити се прискорено.

ІВАН.

(Киває байдукою головою). Цікаво, хто вичня тебе так гарно й сентиментально деклямувати?

(Чує стукання до дверей).

ІВАН.

Хто там? Прошу!

(Волять слуга).

СЛУГА.

Прошу пана, посолуднева пошта.

ІВАН.

Добре. (Візьмає часопис і лист, кладе на стіл, суга відходять). Що-ж далі? (Сідає на фотон, що стоїть біля стола, бере лист, роздирає конверт і читає теж).

МАРІЯ.

(Стоїть звичайно невоворужено, відтак сідає по другому бокі стола). Ми засіли тут при столі, аби зробити кінець нашому подружжю.

ІВАН.

(Перестав читати лист, дивить ся на неї дивлявно, а зарешом мучиво в кише): А то чому?

МАРІЯ.

Ти знаєш про се дуже добре.

ІВАН.

Не, не знаю.

МАРІЯ.

Я розкажу.

ІВАН.

(Присувать ся ближче до стола). Добре. Слухаю. (Виймає портфель і починає робити записи). Ну, говори.

МАРІЯ.

Вже сім літ минуло, як ми у-перше сідали при столі разом і хочемо з собою говорити. Ти ніколи не розкрив свого серця перед мною, а я не мала сміливості зробити цього перед тобою, щоб сказати тобі всю правду в очі. Я-ж прецінь жінка тобі, а ти жіні чоловік.

ІВАН.

Ну, і що-ж з того? (Сміється ся іронічно). Адже ти, небого, не сказала нічого нового.

МАРІЯ.

Сказала я багато нового, лише ти не зрозумів мене.

ІВАН.

Ха—ха—ха! Маш, бабо, жерску. Не говори так лістично й філософійно, може порозумію!

МАРІЯ.

Се, що я сказала, найважливіша частина подружнього життя.

ІВАН.

Ну, і я не знав!

МАРІЯ.

Ти собі шуткує, а в сказку, що чую. Ми жінки вже з природа так уложні, що відчуваємо потребу, доконечну потребу висповідати ся з усього, як зі справ зверхньої породи, так може найбільше з річей внутрішньої породи.

ІВАН.

Сповідаете ви добре чоловіків, невід так, що аж збожеволіти треба, або в лоб собі стрілити.

МАРІЯ.

(Не зважаючи на його байдужу, продовжує далі): Нам потрібна сповідь в речах серця, в речах духа. Інші чоловіки говорять зі своїми жінками бодай про вищі справи, а ти навіть про се не заговорив ніколи до мене.

ІВАН.

Пі—гі—гі! Де ти вичула ся такої тонкої філософії?

МАРІЯ.

Жаль, великий жаль, що не від тебе. Сумно воно дуже!

ІВАН.

Та бачиш, я не вродив ся філософом, ані поетом.

МАРІЯ.

А вродився ти чоловіком?

ІВАН.

Розсуди, як сама знаєш.

МАРІЯ.

Отже кажу: ти прийшов на світ, аби стати розбійником!

ІВАН.

(Крайно вражено). До сто чортів! Рахуйся зі словами! Ти мабуть мало знаєш мене?

МАРІЯ.

(Незвезливо). Аякже, маю право найменувати тебе розбійником! Виразно заявляю: ти розбійник! Ти опоганив найсвятіші спочутання мого серця, ти вбив у мені любов...

ІВАН.

(Оглянувшись себе, говорить трохи): Що далі? Добре! Які ще мої провини? Лише скоро, бо замучиш мене своїм прокураторським обжалуванням.

МАРІЯ.

Я позволю собі поспитати єв тебе: чим я була тут у твоєму домі? Скажи! (Мовчаво). Чом не говориш?

ІВАН.

Ти скажеш се й без мене.

МАРІЯ.

Скажу, бо мушу сказати! Я коротала свій вік, як чорна невіляниця, як непоправний, оканований каменем у тюремних казаватах! Ти замкнув мене по пивницях, а сам розпустував до нестями. Поплали ріки моїх сліз, пішло багато моїх нерваних в болото. Ба! та се ще була-б дрібниця.

ІВАН.

Ти розійшла ся зі своїм призваннем. Тобі треба було вступити до театру; тепер величали би тебе вже так, як величають французьку жидівку Сару. Як незвичайно, як дико говориш, моя жіночко!

МАРІЯ.

Може сьміливо, а не дико... А що тут чинило ся перед твоїми очима? Дім твій — став доном розпусти. Я мусіла глядіти на скажені твої оргії зі служницями; я мусіла дивити ся, як ти справляв весіля своїм підложницям, як ти зведені жертви вихав опісля кому-небудь на вярк і таким робом завязував сьвіт безневинним людям. Скажи де-що на своє оправдання. (Піває). Чому молчиш?

ІВАН.

(Влаштовуючи себе, встас і починас ходити сюди і туди; опісля говорить байдукою): Не нав би перед кня, та перед тобою.

МАРІЯ.

Хай буде по твоїйому. Але я не покінчила ще „прокураторського обжалування“. Ти знаєш добре, що ачинило ся з тими зведеними жертвами! Одна втопила ся, а чоловік розпив ся; одна збожеволіла, а чоловік мучить ся у в'язниці; одна стала розпустницею, а найновіший факт може тобі незвідний — вкоротці дізнаєш ся про нього. А хто винен — твоя розпуста!

ІВАН.

(Престягуєвав, даєть ся провадумано перед себе і говорить): Кінчай, кінчай, (глядить на годинник) де-сьят мінута.

МАРІЯ.

Ти заразом і опоганив свій дім, ти заразом і опоганив окруженє. Громада мовчить, сьміще-

ник вочить, бо ти пан, дідеч. Усі жахають ся. Тебе ще й на представника народу хотіли деякі добродії вибрати... А ти затроюєш атмосферу і нема тобі стриму! Отже я ще раз найменую тебе розбийняком. Ти поповнив морд на мені і на безневинних людях!

ІВАН.

(Сморозений і крайко обурений). Прошу тебе, не-вісто, гамуй ся у своїх висказах. Я можу зробити в одному моменті тобі кінець і собі кінець.

МАРІЯ.

(Хоробливо смієть ся). Ще й трета є особа, якій треба зробити кінець. Наша дитина. (Хвильку тріває тиша).

ІВАН.

(Ходять поперей мов ні і задля говорять): Кінчай швидко, кінчай.

МАРІЯ.

На мойому житю провнив ся ти і мої ро-дині. Вони не навчили мене нічого. Дали тобі трицять тисяч, дали й мене тобі, — необнайом-лену з життям. Міні і їм зайкнували твої офі-цирські вигнання, твої фальшиві говорення. І я несвідомо своїх чистих, природних спочувань, не-розвинена духово віддала себе на поталу пере-житому цинікови, що контував життя на столі й від столов, що замаскував себе високою велич-нього ідеаліста.

(Чути кінець пісні, яку співвають зарубка й дімчата, повертаючи з вечірньої дорожки, що тягнеть ся попері довгий огорог дідича Івана Льоренцо:

Ой хто-ж там рубас
Зеленого бука?

Прийди подиви ся,
Яка-ж моя мука!

Ой хто-ж там рубас
Зелену ліщину?

Прийди, подиви ся,
Як я марне гину!

Після арешту сварку між Іваном і Марією; обидва лезуть се вступувати в сумоваті това. На дні Марії малюють се глибокої біль. Коли проносил ся остави відую, Марія розчулюю завлас): Справді, я марне гину тут! Проклята моя доля! (Пліче безголосно. Уста затиснені. Глядять нескоружно в одні пункт. По звелі сумоватого я безнадійно): Плиньте сльози, плиньте! Може бо-дай ви влагодите сей страшний біль, се бездонне горе. (Мовчанка. Глибоке, потуре зворушення пробиваєть се в цілім її стні. Гіть і біль доконують себе. Судорожно затиснає пестую). Ти! Ти за... ти загарбав, ти вкрав мою долю... (Плава). Мати, мати, мала ти міні таку долю дати, ліше було засьвітити у головах дві свічки. Ти буда-б поплакала й забула... (Закриває долонею лівой руки ліве око і частну чол, та намагаєть се судорожно об стіа). Проклятий день і проклята година, коли ступила моя нога у сей дім!

ІВАН.

Що се знову? Сльози, чи які інші бабські примхи?

МАРІЯ.

(Стережуча ся). Ні, ні — зараз буде з нами конеш.

ІВАН.

Скажи міні, чого ти хочеш?

МАРІЯ.

Жити хочу! Я хочу жити! (Журно). Ти знаєш, на якому вчинку стрінула в тебе перед хвилиною, але се байдуже. Не першина воно. Я й так хотіла оповістити тобі, що покидаю сей дім раз-на-всє. Приїхала моя родня —

ІВАН.

(Розгнєваний промовляє до неї). Ти будеш міні робити скандал перед людьми!

МАРІЯ.

(Незбентожена). Твої вчинки — не скандал, а мій відхід — скандал! Гарна історія —

ІВАН.

Я пан і голова над тобою.

МАРІЯ.

А то по яких законам і параграфам?

ІВАН.

По подружннх, по шлюбннх. По тим постановам ти маєш міні служити, бути слухняною і сидіти тихо там, де я скажу!

МАРІЯ.

Дуже гарні і гуманні твої постанови. Я знову керуюю се вільним. В зараженій, затроєній, душній атмосфері не думаю ані хвилиники довше проживати, хоча-б навіть довело се міні головою наложити під твоїми ударами. Неправе сеє звязок, в якому проживати ми до вми, годить се знати подружся?

ІВАН.

Не бабам про се судити.

МАРІЯ.

На таке чепне слово треба хай здвигнути плечима.

ІВАН.

А що-ж се по твоєму?

МАРІЯ.

Не знаю, як говорити... Шкода лише того благословення, яке верхов розсипала при вінчанні. Коли-б священник зніг був глянути в саму суть річи, казав би був розвалити сю святиню, аби ми сконали на її руїнах. Там відгравало ся завершенте відступного торгу; там підписувано вексель на трицять тисяч, аби ними покрити твої гулятки. І се подружжя! Де-ж основи того подружжя!

ІВАН.

Ну, от тобі й ва. (Сьміє ся). Загадала ти, небого! Основи подружжя? Ха—ха—ха!

МАРІЯ.

(Невдоволено зворушена). Ні... ні... йду геть, йду геть. Що вчинилось би з дитиною, коли-б вона далі проживала у тому багні?

ІВАН.

Дитина не лише твоя, але й моя.

МАРІЯ.

Правда, в дечому вона твоя, одначе тепер моя. Тому кінець з нами! Завжди ти мій сьміт, хай Бог заплатить тобі за все. Я стану радше простою робітницею, а за те житиму в сьміткій, здоровій атмосфері, буду чоловіком. Іду і покличу свою рідню, аби розстати ся при її очах. (Швидко виходить).

ІВАН.

(Приставляє, мов озамовлений, відтак вьголосом говорити до себе). Чого та зволоч тут повлазидла? (Дивить ся поперу і тривожно по команті. Вьдвокалі відбігає дверям з ліва, куде пішла Марія. Довше падає. На дворі шум і свист вітру, та дивоті-лянді. Перекликають ся вітри

стороні. Відтак ходять усі либімі особи, крім служби. Олена з поважною міною сідає на софі; Марія надмірно згорювана і абстрактно сідає при столі, побавляючись догмара, по другому боці Остап. Іван ходить нервово по комнаті. Хвиля загального мовчання.

МАРІЯ.

Скажіть добрі люди, що се таке для мене мій чоловік?

ІВАН.

(Арагантно). Що кому до того?

МАРІЯ.

Прошу, може ти сам звольни ласкаво заговорити про се... Скажи, скажи, хай знаю. (Павза). Твоя розлука, твоя простуватість і нелюдність здавали жок жите.

ІВАН.

Невже се має бути судовий трибунал, перед яким я маю оправдувати ся? А зась кождому до мене, до моїх діл і до могого жите. Нехай кождий вильєє свого носа, не чужого проса.

МАРІЯ.

Не дай нікого, лише скажи, яка моя провина супроти тебе? Я хоту конче знати. Поясни міні докладно річ свогого поступовання. Все треба умотивувати.

ОЛЕНА.

Розумість ся, треба, щоб справа була ясна.

ОСТАП І ДОГМАРА.

(Рівночасно). Авже.

МАРІЯ.

Адже я не спроневірнула ся тобі в нічому. Я бажала любови.

ІВАН.

А мені не хотіло ся тебе любити.

МАРІЯ.

Чому?

ОЛЕНА.

Перед шлюбом? Чи по шлюбі?

МАРІЯ.

Чому дружив ся ти зі мною? Я не напіхала ся нікому. (Піднос.) Ти поганець! Але правда, родом кури зубаті. Чам горінець наквенть, тям кушка буде смердіти.

ІВАН.

Тобі лась до моєї родини.

ОЛЕНА.

Дайте спокій! Скарка не доведе до нічого.

ДОГМАРА.

Успокій ся Маринцю.

МАРІЯ.

(Дрожить і плаче). Він грав перед шлюбом комедію зі мною. Не варто його звати чоловіком. Він не має Бога в серці; для нього не ствус ніщо святого. Йому подружжя, присяга шлюбна — комедія!

ІВАН.

(Цілує). Не в першій і остатній граю комедію на світі. Щільні світ комедія!

(Олена, Остап і Догмара глядять здивовано по собі).

ІВАН.

А ви чого повивалювали очі на мене? Хто ви? Адвокати моєї жінки? Геть з могого дому! Тут нема для вас місця.

МАРІЯ.

(Встас зворушена і не знає, куди повернутися ся, та що говорити). Я не переживу тої зневаги. Надто велика скількість болів і ударів.

ОЛЕНА.

Не журнися дитино наші.

МАРІЯ.

(Її лице приберас гіршої, суворої вираз). Я не дивуюся грубоватому поведенню супроти моєї рідні; адже у твоїй бесіді, в твоєму мовчанні, у твоїх учинках гніздилися хробак брехні, скритості, лукавства; з того всього не могла виростати ніжність і пошана зглядом інших. Ми не можемо жити з собою.

ІВАН.

З Богом Парасю, коли люди графляють ся.

ОЛЕНА.

Ви, добродію, не гнівайтеся, що ми навідали вашу хату; ми вступили у важних своїх справах до вашої жінки, а зглядно до її сестри. Ми зараз полишимо ваші пороги. Я не хочу і не маю права мішати ся до чужого, подружнього пожиття, але на основі того, що бачу і чую, кажу широко отверто, що дле між вами, панство.

(Іван, засоромлений трохи своїм бесідом, ходять з похнюпленою головою по кімнаті, заглядає до вікон; Марія сідає по протилежному боці стола).

МАРІЯ.

А ще виговорив ся раз перед одною особою, що він виедовів по шлюбі знаєвидів мене, бо я, мовляв, почала красити ся; лікар один з хати, який до хати. Я бажав жити, каже, а не шпиталю.

ІВАН.

Може воно й так.

(Остан і Догмара говорять до себе шепотом, відтак Догмара виходить).

ОЛЕНА.

Адже хорота не тривала цілий час вашого пожиття? Зрештою ти тому не винна.

ІВАН.

Коли я раз наберу до чого обридження

ОЛЕНА.

(Дробливо). То вже годі повернути до першого чутя й смаку.

МАРІЯ.

(З повагою розважливо). Шкода слів. Його повернула на дорогу розпустити моя хорота! (Сміється хоробливо й безжально). Ха—ха—ха! Моя хорота! Ха—ха—ха! Крути-верти... (Остан і Олена устиковують Марію. Вони длопляють руки і рве за собі волосся). Ти бажав розпустити і більш нічого. Нехай твоє життя перед шлюбом було чисте, невинне? Які речі повиходили опісля наверх? А може моя пошлюбна хороба наслідок твоїх давніх гріхів?

ІВАН.

(Дуже розражений). Яке тобі діло до мене?

МАРІЯ.

Таке тобі й до мене! Розпусти й гулятика подала револьвер до руки твійому братови, розпуті — чинго дарила їму як знаменитий знак А.

ІВАН.

Мовчи! Ані слова далі. Не вуч мене. Кажу, чого бажаш? До чого йде се все? Геть міні з очей!

МАРІЯ.

(Зриваєть ся). Конєць усьому.

ОСТАП.

Не горячіть ся.

МАРІЯ.

Я зруйнована, знищена. Боже мій! Доле моя!

ОЛЕНА.

Не жури ся. Сьвіт широкий — найдеть ся місце й для тебе. Досить тих суперечок. Зробіть по людськи лад тут при наших очах. Житя між вами не буде...

МАРІЯ.

Між нами вже все покінчене.

ІВАН.

(Саркастично). Дуже добре. Хай буде сьміх і публіка, але за се —

ОЛЕНА.

Який конєць?

ІВАН.

Я даю її повну волю. Може полнизати зараз нині мої вороги.

МАРІЯ.

Дякую тобі за привіт. Дякую за вбийство моєї любови, мого щастя, мого життя. Дякую тобі за журні літа, за безсонні ночі. Дякую за все, чим зволив ти ущасливити мене. Іду з дитиною! Навіть глуха, темна ніч не здерогить мене. Прощай!

ЗАСЛОНА СПАДАЄ.